

АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ І. МЕЧНИКОВА ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Перехід цивілізації на засади сталого розвитку як основне завдання “Порядку денного на ХХІ століття” [3] передбачає збалансований екологічний, економічний та соціальний прогрес світової спільноти протягом тривалого часу, збереження умов існування людського суспільства, цілісності й життєздатності біосфери, стабільності соціальних і культурних систем та їх подальше поліпшення. Досягнення цього можливе лише за умови сталої позитивної динаміки особистості на основі здобуття внутрішньої гармонії та цілісності, формування стійкості до негативних чинників, здатності до самотворення й об’єднання зусиль для стабільного прогресивного розвитку суспільства, що потребує, зокрема, налагодження фізичного, психічного, соціального та духовного здоров’я людини, підвищення рівня її відповідальності за результати власної життєдіяльності й індивідуальний внесок у процес суспільних перетворень.

Вагомий внесок у дослідження шляхів збереження і розвитку здоров’я людини з метою її сталого розвитку, досягнення повноцінного продуктивного життя зробив всесвітньо відомий вітчизняний вчений Ілля Ілліч Мечников, котрий народився в 1845 році в Харківській губернії, біолог, лауреат Нобелівської премії з медицини, автор багатьох видатних відкриттів в галузі зоології, ембріології, мікробіології, патології та бактеріології, розробник фагоцитарної теорії імунітету, дослідник способів лікування важких інфекційних хвороб, який присвятив своє життя вирішенню величозначного й благородного завдання – боротьбі за людське довголіття.

Свої погляди на життя і здоров’я людини І. Мечников виклав у працях “Етюди про природу людини”, “Етюди оптимізму”, “Сорок років пошуку раціонального світогляду” та багатьох інших. Дослідження проблеми недосконалості людського організму, його численних біологічних і соціальних дисгармоній, а також пошук оптимальних шляхів їх усунення привели автора до створення вчення про ортобіоз – розумний спосіб життя, що передбачає здатність людини до саморегуляції – удосконалення й гармонізації своєї природи з метою досягнення найбільшого щастя, тривалого, активного буття [1; 2]. Довголіття як вічну і недосяжну мету людства вчений розглядав як природне, притаманне людині явище, передчасну старість вважав хворобою, зумовленою переважно нерозумним способом життя, яку можна й треба лікувати.

Досліджуючи способи боротьби з важкими хворобами, шляхи попередження передчасного старіння, І. Мечников прийшов до висновку,

що значна роль у продовженні життя людини належить самій особистості й потребує виключення шкідливих звичок, дотримання гігієни для попередження інфекційних хвороб, режиму праці та відпочинку, правильного харчування, що попереджує гниття їжі в кишківнику, виконання фізичних вправ для укріплення природного імунітету, а також позитивного ставлення людини до життя, самої себе, інших людей, світу в цілому, взаємодопомоги та солідарності. При цьому вчений експериментально підтвердив взаємозв'язок стану фізичного здоров'я особистості з її психологічним та духовним благополуччям, підкреслюючи вирішальну роль останнього в житті людини, зокрема зауважуючи, що песимістичний погляд на життя не дозволяє людині відчувати щастя і повноту буття, спонукаючи слідувати дисгармонійним інстинктам, що шкодять та згублюють її.

У праці “Етюди оптимізму” [1], аналізуючи життя відомих людей, вчений прийшов до висновку, що більшість з них виявляли доволі песимістичне світобачення в молодості. Вони вважали, що буття людини сповнене страждань, протягом життя вона стикається з хворобами, розлуками, бідністю, працею на інших, нещастями, печалями, розчаруваннями, все це закінчується ще більшим стражданням – смертю, якій не в силу протистояти ніхто. Світ сповнений невдячності, зрадництва, що переконує в недосяжності щастя; замислюючись про сенс людського існування вони приходили до невтішної думки: людина приречена на страждання, що значно перевищують задоволення; постійне усвідомлення короткочасності свого існування, страх нещастя, яких не можна запобігти, робить її життя нестерпним. Слід зазначити, що навіть сам автор за вкрай важких обставин життя в молодості вважав: “... виживають не кращі, а спритніші... ні, не варто дорожити життям, а тим більше давати його новим істотам” [1, с. 229]. Однак, панування песимістичного світогляду в молоді роки, незадоволеність собою та буттям, думка про те, що життя не варто того, щоб його берегти, часто призводить людину до різного виду зловживань, недбалого ставлення до власного здоров'я, бездумного розтрачування життя й навіть його передчасної втрати.

Водночас дослідник звертає увагу на те, що хронічно хворим людям часто притаманний оптимістичний світогляд, втрачаючи здоров'я особистість починає цінувати життя, між тим як молодь, сповнена сил та здоров'я, інколи характеризується крайнощами песимізму. Причиною цього І. Мечников уважав надмірну емоційність, моральну та фізичну чутливість молодої людини, що призводить до багатьох страждань – в неї ще не розвинувся “інстинкт життя”. Однак поступово, з роками, вважає він, людина менше роздратовується, стає байдужішою до переживань, починає цінувати прості речі та явища, що стають для неї джерелом дійсної радості та задоволення. Песимістичні настрої юності поступово змінюються світлим світосприйняттям, умиротворенням – у людини розвивається “почуття життя”, вона стає переконаним оптимістом, хоча й страждає інколи від хвороб чи горя близьких людей.

Отже, як зазначає вчений, розвиток особистості відбувається протягом усього життя, насамперед її почуттів – перехід від песимізму до оптимізму, що забезпечує психологічну рівновагу людини й відображає цикл розвитку її душі: чим старше стає людина, тим більше цінує вона життя, душа досягає свого найвищого розвитку в зрілому віці, набуття вищої мудрості приходить в старості. При цьому основною причиною песимізму в юнацькі роки І. Мечников вважає дисгармонію розвитку вищих психічних функцій людини. Так, бажання з'являються раніше волі, в результаті людина мріє про неможливе, не розуміючи, що її сил недостатньо для реалізації цих устремлінь і, в результаті, відчуває себе нещасною від власного безсилля. Оптимістичний період настає здебільшого після сорока років, коли у людини встановлюється моральна рівновага, набувається цільність і гармонійність, що забезпечує відчуття радості життя, духовну бадьорість й уможливорює невтомну діяльність (в тому числі й пізнавальну – невичерпну жагу до знань) до старості, а також дії задля того, щоб життя продовжувалось якомога довше. Отже, поступово формується позитивне мислення особистості, вона прагне до позитивних дій задля суспільного благополуччя, пізнаючи нарешті істину, що людина не може знайти дійсного щастя поза діяльністю для створення загального блага, що уможливорює сталий розвиток як людини, так і суспільства.

Проте процес розвитку “почуття життя”, підкреслює І. Мечников, є складним, самостійно у більшості людей воно формується доволі пізно, у другій половині життя, коли багато часу вже втрачено (хоча може з'явитися й раніше під впливом хвороб чи інших значних небезпек), отже часто набута психологічна гармонія, сильне бажання жити вступає в протиріччя з фізичним станом людини, її неміччю та короткочасністю життя.

У зв'язку з цим виховання підростаючого покоління, підкреслює вчений, має спрямовуватися на якомога раніший розвиток у дитини почуття життя, взагалі на вдосконалення почуттів, розуму та волі особистості, усвідомлення нею загальних законів і закономірностей ефективної життєдіяльності. Дитина має чітко розуміти важливість моральних вчинків та поведінки як по відношенню до інших, так і до самої себе, вважати їх дотримання невід'ємним законом щасливого життя, усвідомлювати, що аморальність в устремлінні до особистого щастя завжди обертається нещастям перш за все для самої людини, позбавляючи її духовного та фізичного здоров'я, не дозволяючи здійснити цикл повноцінного людського існування.

Отже, актуальність ідей І. Мечникова для прогресу людського суспільства, реалізації стратегії його сталого розвитку є незаперечною. Здатність до удосконалення людиною своєї природи, перетворення дисгармоній в гармонію за допомогою волі, життя на засадах ортобіозу, визначальними ознаками якого є оптимістичне світобачення, усвідомлення особистої відповідальності за власне життя і здоров'я, конкретні дії для найповнішого розвитку індивідуальності, здійснення свого призначення, а

також досягнення суспільного благополуччя, розуміння цінності взаємодопомоги та солідарності є визначальними умовами сталого прогресивного розвитку суспільства.

Література

1. Мечников И.И. Этюды оптимизма. – М.: Наука, 1988. – 327 с.
2. Мечников И.И. Этюды о природе человека. – М.: Наука, 1961. – 290 с.
3. Програма дій “Порядок денний на ХХІ століття”. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.